

Максим СЛБЗОКІН,

*науковий співробітник Кам'янець-Подільського
державного історичного музею-заповідника*

ХУДОЖНІ ВИСТАВКИ ЯК ОДИН ІЗ ЕЛЕМЕНТІВ ПОВСЯКДЕННОГО ЖИТТЯ МЕШКАНЦІВ КАМ'ЯНЦЯ-ПОДІЛЬСЬКОГО НА ПОЧАТКУ ХХ ст. (ЗА МАТЕРІАЛАМИ ПЕРІОДИЧНИХ ВИДАНЬ)

У статті окреслено особливості художнього та виставкового життя Кам'янця-Подільського на початку ХХ ст. крізь призму тогочасної періодики, зокрема польськомовного часопису «Dziennik Kijowski». Автор висвітлив роль мистецьких експозицій як важливого елемента повсякдення та дозволяв міських мешканців. Особливу увагу приділено виставці, що відбувалася в 1909 році в залі міської думи, де експонувалися понад 250 полотен. Проаналізовано склад представлених колекцій, що включали як роботи світових майстрів (Тінторетто, Рембрандта, Мурільйо, Карраччі), так і твори талановитих місцевих митців (Яна Грейма, Дмитра та Ольги Жудіних, Зінаїди Станкевич).

Ключові слова: Кам'янець-Подільський, Поділля, повсякденне життя, художні виставки, періодична преса, початок ХХ століття, поляки.

На сучасному етапі розвитку вітчизняної історичної думки дослідники все частіше торкаються вивчення проблеми розвитку міського середовища Правобережної України на початку ХХ ст. Безперечно, важливим джерелом із вивчення цього пласту історії краю є періодична преса початку ХХ ст. У ній окрім обговорення суспільно-політичних чи економічних проблем відображалися найдрібніші деталі повсякденного життя міських мешканців.

З-поміж останніх досліджень у яких розкрито окремі аспекти цієї проблематики варто виокремити праці А. Гуменюка [7],

О. Прищепи [19], С. Єсюніна [8], В. Малого [18], О. Комарницького [11], О. Завальнюка [9], А. Задорожнюка та О. Реснта [10]. Історія міського повсякдення стала предметом ґрунтовних досліджень І. Гирича [4, 5, 6], Т. Водотики [3], В. Константінової [12, 13, 21], О. Левчука [17], С. Копилова та І. Паур [14], Д. Бабюка [1, 2]. Втім, згадані дослідники лише побічно торкалися окремих аспектів історії повсякденного життя Кам'янця-Подільського та лиш опосередковано згадували про дозвілля його мешканців.

Одним із елементів повсякдення кам'янчан на початку ХХ ст. стали художні виставки, які не лише формували естетичні смаки мешканців, а й привертали увагу громадськості до культурного життя. Як зауважували автори газети «Dziennik Kijowski», загальний культурний розвиток міста на початку ХХ ст. «почав бігти швидшим темпом», перетворюючи провінційний осередок на живий мистецький центр [23, s. 3].

Варто зауважити, що попри загалом стриманий інтерес київських журналістів до буденного життя Подільського губернського центру, окремий масив газетних повідомлень стосувався саме мистецьких експозицій. Зокрема, кореспонденти польського часопису акцентували увагу на активності Кам'янецького римо-католицького благодійного товариства, члени якого організовували виставки картин. Зібрані під час таких заходів кошти спрямовувалися на користь місцевого Товариства допомоги бідним. Такий філантропічний складник не лише популяризував мистецтво, а й інтегрував його у вирішення нагальних соціальних проблем міста [25, s. 2; 26, s. 2]. Організаційним ядром цієї ініціативи став виставковий комітет під головуванням З. Квятковської. Окрім неї до комітету ввійшли відомі представники місцевої інтелігенції: І. Станішевська, А. Фаренгольцова, М. Дунін-Борковська, К. Дунін-Борковський, М. Грейм та А. Шульмінський. Мистецьку ж експертизу забезпечувало поважне журі, представлене академіками Єлкашовим, Дороговым, Розвадовським, художниками Захаровим, Сіленком та архітектором Конакотіним [25, s. 2].

Один із таких мистецьких заходів проходив з 10 лютого по 1 березня 1909 р. у залі міської думи, яку поділили на 9 екс-

позиційних кімнат. Кожна з них відповідала певному стилю, а картини на виставці додатково розподілили за художніми школами [26, s. 2].

З-поміж різноманітних творів мистецтва автори статті виокремили близько 250, переважно старовинних картин. Центральне місце в експозиції посідала приватна колекція п. Шульца. Вона налічувала тридцять полотен, серед яких були представлені оригінали митців світового рівня. Зокрема, відвідувачі мали змогу оглянути картини Агостіно Карраччі («Смерть св. Магдалини»), Якопо Тінторетто («Старий, що плаче»), Франческо Альбані («Вакханка»), Паулюса Поттера (пейзажі), Егберта Ван дер Поля («Пожежа» та «Місячна ніч»), Хрестіана Бреслауера («Залізоплавильний завод»), Бартоломе Мурільйо («Св. Лука»), Роза да Тіволі («Кози та вівці»), Джованні Тьєполо («Ангел»), Яна Бургіньйона («Сутичка»), Вана Рейна Рембрандта («Єврейка») та інші. У газеті наголошували на тому, що вся ця збірка могла б бути чудовою прикрасою для будь-якого провідного музею [26, s. 2].

Серед інших «давніх полотен» автор статті виокремив два зображення Св. Єроніма, ймовірно, пензля Хосе де Рібера (власність Жебровського та Домініка Стажинського), картина «Мандрівці», авторства Уільяма Теньєра (власність Добжанської), дві картини зі сценами полювання (власність Жебровського), полотно «Св. Бруно» Юсташа Ле Сюера (власність Заграйського), кілька релігійних полотен Франциска Смутлевича (власність М. Грейма), «Смерть св. Магдалини» Нікола Пруссена (власність Александра). Серед решти «старих картин» чітко виокремлювалися роботи голландської, фламандської та італійської шкіл (власність ксьондза Маньковського, д-ра Фаренгольца, Дунін-Борковських та ін.). Серед представлених полотен вирізнявся королівський портрет Августа II, що перебував у власності кафедрального костелу [26, s. 2]. Цей портрет виставили з ініціативи ксьондза П. Маньковського. В газеті зауважили, що полотно знайшли на горіщі кафедрального костелу, після чого відреставрували [26, s. 2]. Дуже цікавою була збірка олійних портретів усіх польських

королів (копії з оригіналів, що у різний час були представлені у Варшавському замку, а згодом у Грановитій палаті в Москві), а також 8 портретів гетьманів, що належать родині Дунін-Борковських [26, s. 2].

Також на виставці було представлено роботи Я. Грейма, М. Александрова, графа Лося, З. Станкевич, А. Білінської, Д. Жудіна та ін. Зокрема, привертала увагу велика картина Яна Грейма «Дедал та Ікар», відзначена золотою медаллю Петербурзької академії мистецтв. Пересічних глядачів вразило прекрасне юне обличчя Ікара, який «був готовий злетіти до сонця» та постать «занепокоєного та поважного Дедала» [26, s. 2]. Аналізуючи це полотно, журналісти газети «Dziennik Kijowski» процитували слова польського художника реаліста Альфреда Веруш-Ковальського, який зауважив, що: «Цю картину охоче прийняла б мюнхенська Пінакотекка, або будь-який інший музей Європи» [24, s. 5]. Інші менші роботи Грейма також свідчили про його непересічний талант. За повідомленням газети, картини Яна Грейма можна було придбати у «фотоательє» М. Грейма в Кам'янці [25, s. 2].

Поряд із роботою Я. Грейма було презентовано велику картину варшавської художниці З. Станкевич «Кам'янець-Подільський уночі», яка перебувала у власності поміщика Пшестшельського. На полотні зображалося оповите нічною темрявою місто під час турецької облоги. Журналісти зауважили, що ця картина певний час була на постійній виставці у Кракові, де й отримала схвальні відгуки [26, s. 2]. Полотно художниці придбали представники Товариства заохочення красних мистецтв («Towarzystwo Przyjaciół Sztuk Pięknych» – М.С.) у одного кам'янчанина, який виграє її у лотерею [25, s. 2].

Виставки картин організовували також представники Кам'янець-Подільського товариства заохочення красних мистецтв (Каменец-Подольское общество изящных искусств – М.С.). Один з таких мистецьких заходів у травні 1911 р. організував член товариства, викладач малювання Маріїнської жіночої гімназії Д. Жудін. Зокрема, в «епархіальному» будинку на Новому Плані презентували понад 150 картин його авторства. З-поміж інших

свої твори (переважно, пейзажі) виставив І. Єзерницький [22, s. 4]. Участь у виставці брала також 22-річна донька Д. Жудіна, Ольга. Як зауважили згодом історики культури Д. Северюхін та О. Лейкінд, це була одна з перших публічних презентацій юної художниці [20, s. 82–83].

Отже, виставкова діяльність в Кам'янці-Подільському того часу відзначалася високим рівнем організації та експонування творів світового масштабу – від полотен італійських та голландських майстрів (Тінторетто, Рембрандта, Мурільйо) до робіт талановитих місцевих художників, таких як Ян Грейм та Дмитро Жудін. Публікація звітів про ці події у тогочасній пресі, зокрема у газеті «Dziennik Kijowski», не лише фіксувала деталі міського повсякдення, а й підкреслювала інтегрованість подільського мистецького простору в загальноєвропейський контекст. Таким чином, художнє життя міста на початку ХХ ст. було не просто формою дозвілля, а дієвим інструментом формування естетичних смаків громади.

Список використаних джерел і літератури:

1. Бабюк Д. Зародження та становлення фотомистецтва у Кам'янці-Подільському в другій половині ХІХ – початку ХХ століття. Наукові праці Кам'янець-Подільського державного історичного музею-заповідника : збірник наукових праць. Кам'янець-Подільський : ПП Буйницький О.А., 2018. Т. 2. С. 175–184.
2. Бабюк Д. Перше фотоательє у Кам'янці-Подільському в другій половині ХІХ ст. Збірник наукових праць молодих вчених Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка. Кам'янець-Подільський: Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка, 2019. Вип. 10. С. 21–22.
3. Водотика Т. Історія повсякдення. Київ. Початок ХХ століття. Харків: Фоліо, 2020. 251 с.
4. Гирич І. Київ в українській історії: Києвознавчі статті: наук.-док. вид. Київ: Смолоскип, 2011. 304 с.
5. Гирич І. Київ у переддень змагань за українську державу (середина ХІХ – початок ХХ ст.). Київ: Кліо, 2025. 320 с.

6. Гирич І. Український Київ кінця XIX – початку XX ст. : культурологічний есей. Київ: Пенмен, 2017. 782 с.

7. Гуменюк А.О. Міста Правобережної України в другій половині XIXст.: дис. ... канд. іст. наук. Київ, 1992. 240 с.

8. Єсюнін С. Міста Поділля у другій половині XIX – на початку XX ст.: монографія. Хмельницький, 2015. 336 с.

9. Завальнюк О.М., Комарніцький О.Б. Подільські містечка в добу Української революції 1917–1920 рр. Кам'янець-Подільський: Абетка-НОВА, 2005. 320 с.

10. Задорожнюк А.Б., Реєнт О. П. Промислове виробництво в містах і містечках Подільської губернії кінця XVIII – початку XX ст. Київ: Ін-т історії України, 2008. 270 с. С. 64–80.

11. Комарніцький О.Б. Містечка Волині та Київщини у добу Української революції 1917–1920 рр. : монографія. Кам'янець-Подільський: Аксіома, 2009. 312 с.

12. Константинова В.М. Соціокультурні аспекти урбанізаційних процесів на Півдні України (друга половина XIX – початок XX століття). Запоріжжя, 2011. 100 с.

13. Константинова В.М. Урбанізація: південноукраїнський вимір (1861 – 1904 роки). Запоріжжя: Тандем, 2010. 596 с.

14. Копилов С. А., Паур І. В. Кам'янець-Подільський на поштових листівках кінця XIX – початку XX ст.: історико-іконографічне дослідження: монографія Кам'янець-Подільський: Аксіома, 2019. 204 с.

15. Копилов С., Бабюк Д. Кінематограф у Кам'янці-Подільському (1897-1918 р.): поява та етапи розвитку. Наукові праці Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка: історичні науки. Кам'янець-Подільський, 2024. Т. 44. С. 25–38.

16. Копилов С., Паур І. Повсякденність населення Середнього Подністрів'я на початку XX ст. (за документальними поштовими листівками). Український історичний журнал. 2022. №1. С. 31–47.

17. Левчук О.В. Газетна періодика Києва як джерело дослідження міського повсякдення (1905–1914 рр.). дис. на зд. наук. ст. к.і.н. ... 07.00.06. Київ, 2018. 280 с.

18. Малий В.В. Етносоціальні процеси на Поділлі у 1861–1914 рр. Кам'янець-Подільський : Аксіома, 2008. 280 с.

19. Прищепя О.П. Міста Волині у другій половині XIX – на початку XX ст. Рівне, 2010. 287 с.
20. Севрюхин Д. Я., Лейкинд О. Л. Золотой век художественных объединений в России и СССР. Санкт-Петербург, 1992. С. 82–83.
21. Селяни і місто: феномен сприйняття урбанізаційних процесів у селянській традиції (матеріали історико-археографічних експедицій Північним Приазов'ям) / Упорядник В.М. Константинова. Київ, 2012. 416 с.
22. Kamieniec-Podolski, dnia 3 maja. Dziennik Kijowski. 1911, 7 maja. № 119. S. 4.
23. Kamieniec-Podolski. Dziennik Kijowski. 1906, 16 marta. S. 3.
24. Wystawa starożytności w Kamieńcu-Podolskim. Dziennik Kijowski. 1909, 21 lutego. S. 5.
25. Wystawa w Kamieńcu. Dziennik Kijowski. 1909, 11 lutego. S. 2.
26. Z wystawy w Kamieńcu Podolskim. Dziennik Kijowski. 1909, 18 marta. S. 2.